

Böjthe Pál

Remi

Darvas Ferenc nyugalmazott vasúti tisztviselő, életének nyolcvanhetedik évében úgy döntött, elegendő időt töltött a földön, ideje megtérnie őseihez.

A gyerektelen, már régóta előzvegyült úr déli sétája után otthon tartózkodott. Helyére rakta az ide-oda letett néhány holmit, elmosogatta ételhordó edényét, a tányérokat, evőeszközöket. A megürült konyhaasztalról levette a rádiót, ráérős léptekkel az előtérén át a szobába ment. Az éjjeliszekrényre helyezte a rádiót, az ágyról levette a takarót, gondosan összehajtva a közeli székre tette. Szuszogó mozdulatokkal tiszta ágyneműt húzott, a párnát kellő magasságba rázta, a paplan sarkát hívogatón félrehajtotta. Bekapcsolta a ház egyetlen hangforrását, a fotel kényelmes ölébe húzódva látszólag a délutáni magyar adást hallgatta. Más napoktól eltérően, most értékeletlenül koppantak a hangok a falaknak. Fülére láthatatlan kapu csukódott, így védve az elmét, hogy bármi megzavarhassa az utolsó stratégiai húzás megszervezésében. A kulcskérdés, amire minden épült, elegendő időt kapjon dolga elvégzéséhez. Senki meg ne zavarja, ne keressék őt, ameddig a nagy álom súlytalansága ölébe nem veszi. Az otthonon belüli teendőket egyetlen huszárvágással ágyban fekvésre cserélte. A kinti világ bonyolította a dolgát. Ha valakinek feltűnik tartós hiánya, talán bekopog. Jól tartotta magát. Maga ment nap mint nap a közeli ruhagyár étkezdéjébe, megmászta a két fordulóra osztott huszonkét lépcsőfokot, türelmesen kivárta sorát, amíg a három egymáshoz fűzhető edénybe beteszik az ebédet és vacsorát, majd „Kezét csókolom, aranyom” köszönéssel távozott. Tudta, onnan nem fogják keresni, hiszen annyian járnak, kinek tűnne fel a hiánya? Alaposan átgondolt újból és újból minden mozzanatot. Megkönnyebbülve állapította meg, elegendő lesz a kettős bejáratot egymásra csukni, s a konyhaablakot megnyitni, mintha szellőztetne. Felállt, kiment az előszobába. Valamennyit álldogált, miközben azon tűnődött, mozgalmatlan jelenléte hitelesítése érdekében vajon kitegye-e az ablak alatt álló apró asztalra a kövérkét. Ha most megöntöznék, elegendő lenne. Nem vízigényes, nem hervad. Becsukta a külső ajtót, majd a belsőt. Nem zárta be.

– Most már mind együtt maradunk, nem teszek ki senkit – döntötte el.

Belépett a konyhába, az ablakot kitámasztotta, a színes fátolyfüggöny alját kilengette a napsütésbe.

– Te mehetsz – bocsátotta útjára.

Megfordult, egyenesen előrenézve visszasétált a szobába. Az ajtót becsukta, leült a fotelba. Később az ágyban feküdt, frissen borotválkozva, tiszta pizsama volt rajta, de hogy mindezt mikor tette, mikor történt, arra már nem emlékezett. Ő, aki örökmozgó volt világ életében – még akár tegnap vagy ma délelőtt- most mozdulatlanul hevert órák hosszát, ami egyáltalán nem esett nehezére. A rádió folytonosan beszélt, vagy éppen zenélt, magában maradván a múlt időben.

Darvas Ferenc nem aludt, ébren sem volt, nem gondolkozott, nem álmodott. Egyáltalán semmit sem tett, csak egyenletesen lélegzett. Az eltávozást

leheletnyi fal emelkedése jelezte, ami aztán egyre jobban és egyre gyorsabban vastagodott, áttörhetetlen bölcsőben ringatva megfáradt lakosát.

Így múlt el majdnem három nap. Úgy tűnt, a terv sikeresen kivitelezhető. De az építmények ritkán tökéletesek. Az ágyban fekvő köré vastagodó burok teste nem zárt kellőképp. Valahol repedés keletkezett, amelyen beszivárgott az élet zaja. A már nagyon készülődő Darvas úrnak hirtelen az az érzése támadt, képtelen megtenni az utolsó, legfontosabb lépést, mert valami állandóan visszahúzza. A háromnapos lebegés álomba csapott át. Magát látta, meg a karmyújtásnyira álló célt. Kívülről szemlélte mozdulatait, ám bárhogy figyelte, nem találta, mibe akadhatott bele, miért nem tudja maga mögé gyúrni az arasznyi távot. Összeszedte türelmét, maradék erejét, részletes elemzésbe fogott. Akkor vette észre, hogy fejét hozzákötötte valaki egy falhoz. Roppant mulatságosnak találta a füléről lógó spárgát, amely alig engedte moccanni. Megpróbálta hirtelen mozdulattal elrántani. A madzag megnyúlt, visszaugrott eredeti hosszára, ismét megnyúlt. Jó játék ez, de mi közöm hozzá? – tűnődött a látottakon. Még jobban összpontosított. Akkor a spárga megmutatta magát teljes egészében. Betűkből állt, értelmét sikerült lassan megfejteni: A KOLOZSVÁRI MAGYAR OPERA MEGHÍVJA... Itt mindig visszaugrott eredeti hosszára, a végét nem tudta elolvasni.

Hirtelen kinyitotta a szemét. ...MA ESTE FÉL HÉT ÓRÁTÓL... Könnyűnek, erőtlennek és teljesen kiszáradtnak érezte magát. ...A NEVES TENOR FELLÉPTÉVEL... A rádióban ismételtették szabályos időközönként a rendkívüli előadás reklámját. A céltalan lebegés lassan leülepedett, három nap után először ismét gondolkozni kezdett. Az agya önműködően kapcsolt be, a gondolatok egymásba fonódva hirdették az életet. Mérheterlen lassúsággal leemelte magáról a takarót, majd ugyanígy felült. Lába erőtllenül nyugodott a szőnyegen, ő maga nagyon megfogyatkozva ült az ágyon. De az agya élesen működött, kérlelhetetlenül adva tudtára, a ma esti előadáson ott kell lennie.

– Meghallgatnám még egyszer a „Száz hős csatát küzdöttem én” – állt fel megadóan, roppant erőfeszítést téve. Megivott egy nagy pohár ásványvizet, néhány perc múltán még egyet. Éhséget egyáltalán nem érzett, eszébe sem jutott az étel. Elaraszolt a fürdőig. Nem mert beülni a kádba, attól tartott, esetleg nem tudna kiszállni. Lassú mozdulatokkal eltávolította borostáját, állva lemosta magát. Sötét színű öltönyt vett, szürke, keskeny szabású nyakkendőöt kötött hozzá. Ujjai egy pillanatig megálltak a szövetben domborodó, címerszerű díszben. Pontosan középre igazította a bogot.

A három napja szabadon engedett függöny kitartoán bolondozott a szellőben. Elhaladt a csukott ajtó előtt, kalapot emelt a közös udvar egyetlen ékének, a lendületesen terebélyesedő diófának, majd kilépett az utcára. Egyenletes lassúsággal lépdelt le a kilométernyi távot. Jegyet váltott, a pénztárosnővel épp úgy viselkedett, mint máskor.

– Köszönöm, kedvesem!

Leült a plakátoknak biztosított nagy kirakatüvegek előtti betonpárkányra, türelmesen várt. Talán órák teltek, talán csak egy angyal röppent el. Az utca zajával keveredő faltövi csendben megszólalt a művészeket figyelmeztető csengő, amely jól kihallatszott az épületből. A bejárat irányába hullámozó nagy embertömegben találta magát. Így sodródott a helyéig, az erkélyen az első sorba, a fal mellett. A nyitánynál és az első képeknél erős érzés kerítette hatalmába,

úgy érezte, muszáj fejét a bársonnyal bevont falnak hajtania. Belsőjében zengett a „Ha férfilelked...”, aztán többet nem hallott semmit.

Csak az előadás végén vette észre a személyzet a tragédiát. A városháza temettette el mint örökös nélküli elhunytat, a temetés rendes lefolyásáról egy különös akcentussal beszélő férfi gondoskodott. Mielőtt az ajtót lezárták volna, az idegen engedélyt kért, hogy magához vegye az elhunyt sakkjátékát. Némely tanácskozás után a hivatalosságok beleegyeztek, ám minden alapos keresés ellenére, nem került elő a játékszer. Így zárult az ajtó az elárvult lakásra.

Az udvaron álló diófa volt Darvas Ferenc öröme, és bosszúságának forrása is egyben. Áron, a néhány házzal arrább lakó gyerek rendszeresen besettenkedett az udvarra s felmászott a dús koronára. Nem tört, nem szaggatta a leveleket, az öreget mégis mérhetetlenül ingerelte az általa pimaszságnak minősített ismétlődő jelenet. Ő volt különben a közös udvar egyetlen lakója, aki ezt észrevette. Az is igaz, az egyetlen, aki mindig otthon tartózkodott. Egy napon a konyhaablaknál lógó függöny mögé ült, türelemmel kivárta, amíg megjelenik a gyerek. Bátor léptekkel vágott át az üres udvaron, néhány ügyes mozdulattal az ágak közé tornászta magát. Erre várt a lesen tartózkodó. Kezébe vette sétabotját, diadalmason kilépett az ajtón. Már a járdáról kiabálta:

– Most megvagy, Áronkám!

A gyerek mozdulatlanul húzta meg magát a sűrűben, de az öreget nem tudta átverni.

– Ha kell, holnap reggelig őrizlek – legyezett botjával az ágak felé –, azonnal gyere le!

Hosszas csend következett. Ezalatt, talán a reggeli rádióműsor ihletésére, az öreg taktikát változtatott:

– Na, te csirkefogó – szólt az ágak közé –, ha megmondod, ki volt Erkel Ferenc, büntetlenül elmehetsz. Még apádnak sem mondlak meg! – nyomatékosította ajánlatát.

A gyerek ösztönösen nem válaszolt. Megérezte, az ilyen fontoskodókat, akik állandóan fitogtatják tudásukat, nem kell félbeszakítani. A néma, anyagtalan tusa eltartott némely ideig, majd Áron egyet gondolt, gyors mozdulatokkal az alsó ágra ereszkedett, pontos ugrással a fűbe érkezett. Mire Darvas feleszmélt, már a kapunál állt. Hátát biztosítandó, fél szemmel hátralesett. Üldözője változatlanul a fenyegetőzés helyén posztolt. Fél lábbal a járdán, a nyikorgó kaput lengetve, azon tűnődött, vajon még heccelje-e az öreget, vagy elegendő lesz ez a zenei aláfestés. A következő lépést talán meg sem gondolta, inkább szikraként pattant elő. Elengedte a kaput, visszalépett az udvarba, a férfitől biztonságos távolságra megállt. Feléje hajolt, suttogva, de jól érthetően azt mondta:

– Ő írta a himnuszunkat.

Gyorsan lakatot tett a szájára és kiszaladt az utcára.

Néhány nappal később példátlan eset történt a Dézsma utcában. A felesége halála óta mindenkitől elzárkózó Darvas Ferenc öltönyt vett magára, nyakkendő kötött, mint hivatalba járása idején, a könyvespolcra levett egy szabályos, fából készült dobozt, ujjai közé szorítva azt, elhagyta otthonát. Mindig magasabb eszmék ápolgatása közt élt, csak a felesége tartotta a külvilággal a kapcsolatot. A szomszédjait sem ismerte. Áron nevét azért tudta, mert az eleven gyereket né-

hanapján még mások is szidták. Ösztönösen indult fel, a piac irányába. Lassan ment, figyelmesen benézett minden alacsonyabb kapu fölött. Néhány számmal arrább megállt, belépett egy másik közös udvarra. Ez már nem véletlenül történt, ugyanis meglátta azt, akit keresett. Áron suhant be a sorház egyik ajtaján. A látogató megjegyezte magának a barna ajtót, pontosan addig ment. Leolvasta Keller Elvira nevét, majd bekopogott. Fiatal, kíváncsi tekintetű nő lépett elő.

– Tessék!

– Elnézést a zavarásért – mondta a férfi, mintha minden szót külön csomagolná ki selyempapírból –, ön Áron édesanyja?

Az asszony gyanakodva nézett a fiára. Egyedül nevelte szerelemgyerekét, ebben a jellegtelenségbe sorakozó apró lakásban. Udvariasan, ám közömbös hangon kérdezte:

– Miben segíthetnék?

Mivel a férfi nem szólt, csodálkozva kérdezte:

– Rosszat tett a fiam?

Ez színjáték volt, mert Elvira részletekbe menően tudott gyermeke csintalanságáról, de már belefáradt a hol megalapozott, hol túlbecsült panaszokba.

– Nem, nem – válaszolta kimerően az ajtóban álló.

A nő ismerte látásból az utcájából. Behívta. Rövid társalgás következett, kevés magyarázkodás, némely mentegetőzés, végül egyezség:

– Nem bánom, csak éppen terhére ne legyen, senkit ne zavarjon.

Attól kezdve Áron mindennap átment sakkozni. Soha jobbkor nem jöhetett volna a segítség. Szegény asszony sokat emésztette magát, vajon mivel tölti idejét egyedül a fia, amíg ő dolgozik. Ilyenformán mindenkinél fordulatot vett a nyári vakáció folyása.

Az első napot Áronéknál töltötték. Elvira hamarosan elment dolgozni, a nagyon zsenge és az idősödő férfiú kettesben maradtak.

– Hoztam egy sakkot, tudsz játszani? – tette az asztalra dobozát Darvas.

– Van egy barátom, vele szoktuk taszigálni a figurákat. Jól tud. Én csak az ő kedvéért játszom.

– Akkor itt a legfőbb ideje, hogy megverd!

Nagy gonddal nyitotta szét a megrepedezett táblát, a bábokat az asztalra tette. Tetszetős méretű, kopott, csontból faragott figurák sorakoztak. Játsszotak, s főleg beszélgettek.

– Apádat hogy hívják?

– Nincs nekem olyan.

– Az enyém is fiatalon halt meg – küzdött zavarával a vendég.

– Nekem nem is volt – tette hozzá a gyerek.

– Édesanyád vigyáz rád – próbálta elejét venni Darvas a bonyodalomnak.

Áron nem törődött az öreg szemérmességével:

– Mi csak ketten élünk. Jani bácsi szokott időnként hozzánk jönni, de ő sem marad éjszakára.

– Lépjél! – terelte a szót Darvas. És mostantól szólíts Feri bácsinak, jó? – tette hozzá.

A nap békésen telt el, majd az elkövetkező délutánok is Feri bácsinál. Áron érdeklődve fedezte fel, hogy a sakk nemcsak parasztok, lovak, vagy éppen vezérek ide-oda tologatása, hanem jóval több annál. A barátja már próbálta ma-

gyarázni neki, hogy meg kell gondolni a játékot, tervet kell szőni, de őt untatta. Most valamiért mégis felcsigázta s képzeletét. Aztán az egyre több játszma és együttlét egyebet is magával hozott. Oldódott a hangulat, a fiú merevsége alábbhagyott. Egy nap egyenesen rákérdezett:

– Tessék mondani, én hogy kerültem ide?

Az idősödő ember pontosan értette a kissé félszegre sikerült kérdés lelkét.

– Tudod, mi a nevem. Apámat ugyanígy hívták. S már több mint száznegyven éve, családkban egy férfi mindig a Ferenc nevet viseli. – Nagyobb szünetet tartott, s mint különben mindenhez életében, körülményesen kezdett a meséléshez.

– Tudod, fiam, szeretnék mondani neked egy történetet. Megkérdezheted, miért teszem, amire annyit válaszolhatok, csak így marad meg. Nem tudom, mennyi belőle a valóság, mit ragasztott hozzá másfél évszázad, de számomra fontos, mert a családhoz tartozik. Csakhogy a család utolsó képviselője én vagyok. Nem vihetem magammal. Neked pedig nem terhet hagyok hátra, mert érdekes, rövid, talán igaz. Ha hinni lehet a hagyománynak, a történet ezernyolcszázhuszonnyolc késő őszen kezdődött, amikor Darvassy Elemér fiákerest leintette Kolozsvár valamelyik utcáján egy fiatalember. A Külső Szén utcába vitette magát, ott kiszállt, de mielőtt eltűnt volna egy kapu alatt, megkérte a fogatost, két óra múlva jöjjön vissza érte. A kocsis, ha jól számolom, üknagyapám volt, a fiatalember pedig Erkel Ferenc, aki még máskor is igényt tartott a szolgáltatásra. Hogy kettőjük utcai kapcsolatával időközben mi történt, az ma már az enyészeté, de vagy négy évvel később együtt szekereztek el Brassai Sámuelhez. Mivel a zenész megkérte, várja meg, ükapám nem fogadott más utast. Igen ám, de szokás szerint, a két lángelme számára megállt az óra. Állítólag borzasztóan rossz idő volt, ami a szegény kocsist védtelenül találta. Végre, az ifjú művésznak eszébe jutott áldozata, megkérte Brassait, ha behívhatná egy percre a falak oltalmába. Bár eredetileg ez nem volt szándékukban, hiszen csak rövid egyeztetésre érkezett a tanár úrhoz, a meggyötört fogatos sok elhullott bábuval tarkított sakktáblát látott. A partinak vége lett, majd hazamentek. A sakktáblát, a faragott csontfigurákkal, Erkel magával vitte. És végül, a következő évben, a Szemerédre való elutazás előestéjén, még egyszer találkoztak. Elkocsiztak a Farkas utcába. Ott már nem kellett várni, de mielőtt végleg elváltak volna, Erkel előhúzta köpönyege alól a már említett sakk-készletet és Darvassy Elemér kezébe nyomta, emlékül.

A mesélő szünetet tartott, felállt, töltött magának egy kevés teát, Áron nem kért, majd visszaült az asztalhoz.

– Hogy mindebből mi igaz és mi nem, fogalmam sincs – nézett a gyerekre. – Arról is meg vagyok győződve, amennyiben egyáltalán akkor került a játék elődeim tulajdonába, hogy ükapám nem tudott sakkozni. Örvendett, ha egyetlen jószágával fenntarthatta a családját.

Áron az egyik, már levett bábut a kezébe vette. Mint már annyiszor, csodálkozva nézegette. Sohasem tudott betelni a faragott csont selymes fényével, a megkopott figurák inkább mesebeli lényekre, mintsem a nemes, keleti eredetű játék megszokott alakjaira emlékeztető jelenségével. Szerette érezni a súlyukat, és nem tudott eleget örvendezni, hogy annyira más ez a készlet, mint amilyeneket a Dózsa György utca sarkán álló üzletben látott. Ezek a részletekben, de erőteljesen jelentkező benyomások most hirtelen összefonódtak, szentül hitte, teljesen igaz, amit Ferenc bácsi az imént elmesélt.

– Mindenesetre – tette le az öreg a teától megbarnult, valaha fehér csuprát –, állítólag azóta van, hogy családjában minden generáció legalább egyik férfi tagját Ferencnek hívják. A családban volt még egy találkozó a nagy zeneszerzővel. Ez a leszármazott nélkül maradt, de valamiként mégis rokonom újságíró volt, aki Kolozsvárról került Pestre, de mire belendült volna az élete, meghalt. Ő találkozott Erkel Ferencsel, állítólag még ajándékot is kapott tőle, csakhogy ez az eset teljesen ismeretlen maradt az emberek előtt. Őt is Darvassy Ferencnek hívták.

Kis szünet után, tünődve hozzátette:

– Valamikor utána morzsolódott le a „sy”...

A gyerek egyelőre nem értette meg, mekkora kincset bízhatnak rá. A mesélő nem erőltette, örvendett, hogy annyi keresgélés után végre megoszthatja valakivel titkát. Bízott benne, a zsenge lélekben jó táptalajra talál. Gyermektelen lévén, és számba véve az egészségében nagyon gyéren termő Darvasok fáját, tudta, a felesége és a saját halála után végérvényesen az enyészeté lesz a családi hagyomány. Sok éve várt a megfelelő emberre, akire rátestálhatná a szerény, ám mégiscsak patinás történetet.

Nem tudta, helyesen értelmezte-e Ferenc bácsi szándékát, vagy sem, mindenesetre Áron soha senkinek, még édesanyjának sem beszélt erről a történetről, vagy a játékszerről. Igaz, az asszonyt ez nem is érdekelte. Elégedetten vette tudomásul, hogy a fia ugyan csintalan, mint mindig, mégis valami – másnak nem, csak az anyai szemnek látható – lényeges változás történt nála.

Az évek nagyon hamar lepörögtek, Áron kiröppent az iskolából, dolgozni kezdett. A sakkozás nem maradt el, csak meggyérült. Aztán egy napon, s a rákövetkező hetekben az időközben teljesen megőszült mester hiába várta fiatal tanítványát. Végre összeszedte magát, átment Elvirához. Itt-ott ősz hajszálak jelezték: azért a még mindig fiatalos asszony felett is múlik az idő.

Évszázadok történetei sűrűsödtek össze Darvas sóhajában, aki nem tudta, miként kezdjen mondókájához. Az asszony észrevétlenül elmosolyogta magát, s görcsölő hasára szorította kezét. Így méregették egymást órákkal felérő néhány pillanattal. A nő bírta kevesebb ideig:

– Áron elveszett.

– Az hogy lehet?

A rövid kérdésből Elvira pontosan megértette, a vele szemben álló férfi anyyira kívül áll a dolgokon, a mindennapok valóságán, hogy kénytelen az igazságot mondani, mert minden más elhangzó mondat súlytalanul foszlódna az éterbe. Egy darabig mégis viaskodott magában, mondja vagy sem, hiszen így sem biztos, hogy lesz valami hatása. Márpedig a meddő talajra hulló kifecsegett titkok nagy sebeket hagynak maguk után.

– Kiszökött külföldre. Szerencsére, jól van. – Az asszony állt, hangtalan folytak a könnyei.

A férfi önkéntelenül egy tőle teljesen idegen mozdulattal válaszolt: kezét az asszony szájára tette, miközben magához ölelte.

Azon a napon Darvas Ferenc összecusokta a sakkot, hóna alá szorította, fölvitte a padlásra. A közös padlás legmélyén állt egy nagy láda – melynek tartalmát sok-sok évvel ezelőtt egyszer felleltározta, aztán többet soha nem volt kíváncsi rá –, abba beletette. Lement a létrán, lezárta a padlást. Lappancsát többet nem nyitotta meg.

Történetünk idején a hatóságok nem tudták, mit kezdjenek az elárvult házzal. Örökös nélkül eladni nem lehetett, eleinte nem merték senkinek sem kiutalni. Vártak: majd valamerre eligazodik a sorsa. Az odázással az eset mind jobban belekeveredett a bürokrácia útvesztőjébe, végül feledés telepedett rá. A magára maradt lakrész lassú pusztulásnak indult. A kellemes barackszínű meszelés sötétedni kezdett, a por és pókháló mindent beszótt. Mintha nem lenne elegendő ekkora átalakulás, a falakat mind nagyobb és nagyobb repedések hálózták be. A nagy lakáshiány kikerülte ezt az árva hajlékot. Mire a városháza valaki előkotorta az esetet s nyomozásba kezdett haszonszerzés céljából, a gyökeres változások megálljt fújta az ügyeskedőnek. Az új rendelkezések értelmében a magántulajdon jogaiba való helyezését kellett mímelni, a bizonytalan eseteknek alaposan a végére járni. Ilyenformán nem bizonyult jó üzletnek, a Dézsma utcai hajlékot békén hagyták. Az ezredforduló után a nagyon rossz állapotba került egész utcaszakaszt megvásárolta egy tehetős ember, részben már le is bontatott néhány épületet, de mire építkezésnek látott volna, elfogyott minden pénze. Az ajtó, ablak nélkül maradt, megbontott tetővel ácsorgó lakás-sor ismét várakozó állápontra zökkent vissza.

Az elmúlás e félig elvégeztetett, de vissza nem fordítható állapotában pózolt az utcasarok, amikor Keller Áron fia, Attila eljött a nagyanyjához vakációzni. Elvira asszony ugyanabban az udvarban lakott, ahol negyven évvel ezelőtt. Valamikor az idők folyamán megvásárolta az övével szomszédos lakást, és egybenyitotta. Életében ez volt az egyetlen nagyobb változás. Időközben férjhez ment Jancsi bácsihoz, ahhoz az emberhez, aki valahogy mindig a családhoz tartozott. Attila egyenesen nagyapámnak szólította. Áron, halaszthatatlan elfoglaltságára hivatkozva, most sem jött. Bensőjében gyógyíthatatlan seb maradt, hogy hajdanán már csak Darvas Ferenc gyászírere érkezett, de képtelen volt munkamániájára kötőféket vetni, s néhány nap szabadságot otthon eltölteni. Mindig az édesanyját utaztatta magához, legtöbbször Jancsi bácsival együtt.

A fia nagyon szerette Kolozsvárt. Apjától eltérően, minden egyes esetet megragadott, hogy ideutazzon. Attila igazi művészlélek volt. Kevés csomaggal és nagy rajzfelszereléssel érkezett nagyanyjához. Az első napokban figyelmesen körbejárta a várost, megjegyzett néhány érdekesebb helyet. A feltérképezést követő reggelen arra ébredt, különös erővel dolgozik benne az alkotási vágy. Összeszedte a kellékeket, résnyi helyet sem engedve a lankadásnak, az utcasarokra ment. A diófa, mely az idők során hatalmasra terebélyesedett, kiváló témának ígérkezett. A félig bontott épületek, pince nélküli alapok, az ember magasságú gyommal benőtt telek izgalmasan kiegészítette a kompozíciót. Lépett a járdáról, keskeny ösvényt taposott addig a helyig, amely a legjobb perspektívát biztosította. Szabályos körben letaposta a parlagfű, laboda, óriásmályva, bürök, szúrósan csücsörítő csalán szövevényét, szétnyitotta állványát, rátette a rajztáblát. Eleinte csak szemlélte a számára szokatlan, mondhatni hihetetlen látványt. Egy város közepén ekkora rendetlenség, pusztulás és egy gyönyörű diófa egyvelegével sohasem találkozott. Felosztotta, szakaszonként rajzolta a terepet. Nap nap után egyébbel sem foglalkozott. Néha, ha már a gyomra kibírhatatlanul követelőzött, hazaszédelgett falni egyet, aztán szaladt vissza.

Egy délután, ahogy visszatért nagyanyjától, nem találta a rejték helyén a felszerelését. Amint keresgélte, egy férfiba ütközött. Az szúrósan nézett rá, majd

emelkedő hangnemben beszélni kezdett egyre hangosabban. Attila egy szót sem értett. Egy idő után valami csoda folytán felfogta a barátságatlan ember, hogy hiába ordibál ily módon, nyelvet váltott:

– Mit keresni itt? Magánterület! Tilos jönni! Kinek dolgoz? Megfogni, baj lesz! – rázta az öklét. Odalökte Attila holmiját. Miközben ő a járda felé tartott, kíváncsian kiabált utána:

– Honnan vagy? Hé, te honnan jönni?

De Attila szótlánul hagyta el a területet. A nap további része nehezen telt. Olyan jól megszervezte az egészet, a rész munkákra alapos tervet épített, s amikor végre láthatta volna az eredményt, egy bőszy atyafi tönkretett mindent. Elmesélte nagyanyjának a történeteket, aki válaszul rövid felvilágosítást tartott a helyi szokásokról, a hirtelen megtollasodott emberek magatartásáról. Attilát nem hatották meg az elhangzottak, késő éjszakába nyúlóan kereste a megoldást. Reggelre új tervvel állt elé. Valójában a régi volt két változtatással. Vízet, ételt vitt magával, és más helyet választott a rajzhoz. Korán indult, remélve, nem ütközik senkibe. Egy kicsivel arrább, a hajdani tizenkilences szám alatt tért le a bozótba. Végigment a falak előtt. Az utolsó, ajtó nélküli kereten belépett. A tetőnek ez a része fedetlenül bámult az égre, jól látszott, a hajdani konyha létráján fel lehet jutni a padlásra. Óvatosan tett minden lépést, szerencsésen érkezett meg. A diófa új arcát mutatta. Örömeben majdhogynem hálálkodni kezdett a tegnapi történetekért. Most már nem érte be a készen tált képpel, újabb perspektívák keresésére indult. A padlás mélye egyre sötétebben tátongett, de ahogy a cserepeket imitt-amott megemelgette, a diófa mind szebben tündökölt. Gondolatban az állványának kereste a helyet. Felegyenesedett, a félhomályban megpróbálta kitalálni azt a kis területet, ahol a leképzett tér a legtükételesebben találkozhatna rajzlapjával. Észrevette, hogy az épület végén a padlás vonala megtörik. Az utólag hozzátoldott lakrész kiugrott az arcvonalból, mint félre csapott kucsma illeszkedett a tető ezen része a hosszú gerinchez. Tovább nem tűnődött, rögtön felmérte, onnan lesz a legmegfelelőbb kilátás. Nem várt akadályba ütközött. Valamikori gondos kezek a jövőre s az idő múlásával járó romlásra gondolva, tartalék cserepeket raktak föl két hosszú sorban. Ugyanaz a Darvas Ferenc hordta ide hajdanán, aki korábban idehúzta a megörökölt nehéz ládát.

Attila máris rajzolt volna, de a láda jelenléte, ismeretlen tartalma izgatta fantáziáját. A lécekről leemelt néhány cserepet, a természetes fényénél leltározni kezdte a vasazott fedél alatti világot. Legfelül egy megkopott, repedezett, hatvannégy mezős doboz állt. Kiemelte a sakkot, felnyitotta. Kopott, súlyos, csontból faragott bábok néztek vissza rá. Néhányat kivett, művészszemmel vizsgálta a tetszetős formákat. Ő nem ismerte ennek a játékszernek a történetét, hát csak úgy méregette. De tetszett neki, s ezért alaposan szemügyre vette mindenhol. Így fedezte fel az egyik belső peremre tussal vésett írást: *Darvassy Ferencnek barátsággal Erkel Ferencről.* Valaha egy évszám követte, amit elnyelt a meghasadt fa. Visszatette, a láda többi lakóját vette szemre. Túlméretezett köntöst adtak a szerény holmira. Néhány ruhánemű, kopott cipő, egy pelerin, valamint – ha jól nézte – egy szakadt esernyő burkolózott porból, pókhálóból és dohból szőtt lepelbe. A ládában tüntetően külön állományt alkottak a könyvek, szétmálló újságok. Attila kíváncsian túrt

a papírok világába. A könyvek közt egy köteget talált, amely borítékszerű, foszladozó tasakba volt csomagolva. Kézzel írott szöveget olvasott le róla: HARMONIA Zenészeti Hírlap, Kalap u. 16 sz., Budapest. Kacziány Géza Felelős Rovatszerkesztő Úr sk. Türelmetlenül, de óvatosan bontotta ki a soha el nem küldött levelet.

Tisztelt Szerkesztő Úr!

Megbízását teljesítettem, örvendve tudatom, sikerült megszólaltatnom Erkel Ferenc urat. Megkövetem Önt, ha úgy érezné, nem lapjának arcéléhez illő az írás, de különös eset ez, be kell látni. Kivételesen történik meg, az ország legmegbecsültebb zenésze, valaha az első sakkozója is volt. Ebből merítettem a bátorságot, hogy ezúttal a sakkon legyen a hangsúly, és ne a kottán, színesítendő a lap olvasnivalóját. Reményemnek adok hangot, mely szerint a „Harmonia” valamely legközelebbi megjelenésében helyet kaphat majd szerény írásom. Elnézését kérem a furcsa utaztatásért, a kért írást Kolozsvárról kell küldenem, minek előtte Pesten voltam, s ott közelebb levend a tisztelt cím, de bizonyos családi kórságok miatt lóhalálában vágtáztam haza, majd’ megkésve. Így is szomorú jelentés lett a vége. Én magam ágynak esve várom a napok telését, a pesti találkozó előtt (mármint E. F. úrral), nagyon átáztam, s a hazafelé tartó úton a megfázásom súlyosbodott. A legelső alkalommal küldök mindent, s erősen várom írott vagy nyomtatott válaszát!

Az Ön híve,
Darvassy Ferenc

Attila megértette, egy tragédia bizonyítéka ez az el nem küldött levél. Valóban, a nagy zeneszerzőről írt cikk sohasem jutott el a Harmoniához, sőt, soha el sem hagyta Kolozsvár területét. Röviddel a megírása után Darvassy Ferenc belázasodott, hűlése tüdőgyulladásba csapott át. A heveny folyamat derékba törte a fiatal életet. A temetést követően holmiját utazóládájában hagyták. Megtalált írását, könyveit, s még néhány tulajdonában lévő apróságát anyja összeszedte, a többi holmi mellé rakta, s a ládát felvitette a padlásra. A továbbiakban a ládának félmostoha sors jutott. Valaki mindig megörökölte és szorgalmasan magával hurcolta, de soha senki fel nem leltározta a tartalmát. Ez alól egyetlen kivétel Darvas Ferenc, aki pontosan ismerte a szerény holmi minden darabját. De ő is ott tartotta, ahol elődei: a padláson.

Attila, akit otthon teljességgel magyar szellemben neveltek, megfeledkezett a rajzolásról. A gondosan összerakott papírokat szétnyitogatta, s a félretolt csepepek fényében olvasni kezdete a kéziratban maradt újságcikket.

„Nem tudom, a Tisztelt Olvasó ismeri-e azt a nagyszerű érzést, amikor egyetlen lépést kell megtennie rég óhajtott célja elérése érdekében, s erre a nála lévő meghatalmazással minden esélye megvan, de mégsem teszi meg azt. Vagyis halogatja, ameddig lehet, csak távolról szemléli a nemes célt. Így történt velem a minap, amikor is, a főszerkesztő úr személyes megbízásából belépést nyertem a nagy sakkeseményre, s végre – anélkül, hogy valaki számon kérhette

volna tőlem, mit keresek ott, vagy mint az ilyenkor lenni szokott, fontoskodott volna nekem – bátran Erkel Ferenc úr elé léphettem. Egyelőre még nem tettem meg, kényelmes helyet választottam, ahonnan figyelemmel követhetem az est eseményeit, de leginkább szemmel tarthattam nagy zeneszerzőnket – aki sakkozóként nekem éppoly nagyság –, így adódván mód némely percekét még idegenként aurájában időzni. Érkeztemkor a mester éppen játszott. Csendesesen ült az asztalnál, figyelt és pontosan lépett. Nem szivarozott, a játékot követte. Tulajdonképpen azt hiszem, a négyzetes mezőn és a bábukon kívül minden megszűnt számára. A parti végén, amelyet megnyert, fölállt, helyét átadta másnak. Akkor léptem oda, bemutatkoztam és elmondtam jövetelem célját. Zene-költőnk készséges volt szerény személyemmel szemben.

Egy egész délutánt és estét tölthettem társaságában. Néhányszor megkérdeztem, hogy esetleg nem lennék-e terhére, de mindannyiszor kedvesen biztosított, szó sincs róla. Figyelmesen követtük a váltakozó partikat. Ha az alkalom kedvezőnek tűnt, megkérdeztem ezt-azt, amire a mester válaszolt, aztán nagyokat hallgattunk. Bőven adódott idő Erkel úr minden gondolatának lejegyzésére. Maga a beszélgetés, néhány percbe sűrítve, imigyen zajlott le:

Bevezetőként azt mondtam, nem példa nélküli, hogy a művészetek, vagy akár tudományok területén nagyot alkotók remek sakkozók. Én ezt tudom, sőt látom, de mégis szeretném, ha ennek okára a Mester adna felvilágosítást.

Erkel úr válasza némely szünet után érkezett: – Tudja, a zene és a sakk szorosan összefüggnek. Vagy inkább azt mondanám: rokonok. Akár szeretik egymást, akár nem, egy tőről fakadnak, ezek ugyanis olyan szellemi termékek, amelyeknek egyike sem szóbeli jellegű, és elvontak. Van még egy nagyon fontos hasonlóság: néhány hangjegy, néhány sakkbáb a lehetőségek végtelenjét kínálja nekünk. Mondjon nekem ezeken és a betűk világán kívül valamit, amelyben ily kevés eszközzel kézhez kapjuk a végtelen lehetőségét!

Ezen hosszasan elmélkedtem, majd az éppen folyó parti másfelé tereltek gondolataim: – Mondja, kedves Mester, nincs olyan érzése, hogy a zeneszerzést inkább támogatják szabályai, mint a sakkjátékot? Úgy értem, szabadság itt is, ott is van, de a zenélésnek mégiscsak kedvező hatású korlátai vannak törvényei, szabályai által?

Itt már rögtön érkezett a válasz: – Hál' Istennek, kedvesem, amióta Philidor megfogalmazta a pozíciójáték első törvényeit, a sakk nincs többé kitéve az eshetőség kényének, hanem a szellem muzsikája, amely szilárd talajra épült.

Aztán a mester észrevette, hogy egy ideje kitartóan figyelem a terem másik sarkában összegyűlt embereket, ahol egy bizonyos Gyulai nevű katonatiszt egyszerre tíz emberrel játszik. Tekintetét pillanatig levéve az éppen folyó páros mérközésről, így szólt:

– Lehet, furcsán hangzik, mégsem kedvelem a szimultán játszmát. Pedig hasonlít a munkámhoz. A zeneszerző, aki énekes drámát komponál ensemble-lal dolgozik, a mindenféle hangszerek egyszerre való megszólaltatásán fáradozik. Erényes válfaj ez, nemes küzdelem. Sőt, megkockáztatnám, igazi erőpróba, de van egy nagy hibája: nem eléggé bensőséges.

Nem találtam ildomosnak azt firtatni, egy ilyen nagyság miért fogadja kevésbé kegyeibe e nagyszerű sport bizonyos formáját. Másfelé tereltem a szót: – Nagyon örvendetes dolog, hogy bokros teendői közt, rendületlenül ápolja a

sakk hagyományait, támogat minden ilyen irányú törekvést. Ha megengedi, kedves Mester, csodálatosan sok energiája van.

A Mester nem emelte fel hangját, hangosabb sem lett, inkább tűnődő: – A zene, a komponálás, a zenei élet szervezése valóban teljes embert igényel, de engedje meg megkérdezem, mennyire lehet teljes egy ember? Mennyi elvégzett feladat vagy hányfelé ágazó tevékenység után mondhatja magáról, teljes életet él? A sakk rendkívül remek alkalom összefonni a művészetet a tudománnyal. A muzsika is tudomány, de főleg művészet. A sakk főleg tudomány. – Megbillentette nehéz fejét, megemelte szemöldökét, egyet szippantott szivarjából, majd hozzátette: – De művészet is. Jót tesz a léleknek. Tudja, az igazság fájdalmas, mert nem a tenni akarással ütközik szembe az ember, hanem saját erejének véges mivolta köti meg kezét. Operákat, más zeneműveket komponálok, régebben koncerteken zongoráztam, nem ritkán magam állok a pulpitusra, az Operaház, a Zeneakadémia igazgatása sem kis feladat, s nem szabad megfélemlíteni az utánunk jövőkről! Tanítani is kell, mert ha nincs utánpótlás, meghal a magyar muzsika nemes hagyománya. Néhanapján versenyeztem, de azt hiszem, többet jelent, mindenkinek nagyobb haszonnal jár a Pesti Sakk-kör irányítása. Rengeteg tiltásba ütköztünk, nagyon nehéz volt az indulás. Ám nem lehetett minket oly könnyen elhallgattatni! Az állandó harcban az ember meg-megfáradt, olykor jólesett beülni a kávéházba, s köszönhetően remek ellenfeleimnek, magas esztétikai színvonalú sakkpartikon megmutatni hol tart honunkban az elmének e csodálatos sportja. Szegény Szén József... Nagyon kedves, hogy rólam érdeklődik, de a sakk-kérdésben igazából Szén József munkásságát kellene tanulmányozza. Én is az ő szellemét ápolom, amióta örökébe léptem a Pesti Sakk-kör irányításában.

Aztán lejárt egy játszma, s még egy, anélkül hogy egyetlen mondatot váltottunk volna. A mester nyugodtan ült, nehéz fejét mellére ejtve figyelte a táblán történő mozgást. Időnként megszívta szivarját, aztán tovább figyelt csendesen. A téves lépéseknél sem szólt semmit. A játszma végén, amikor a többség fokozódó vitába keveredett, még akkor sem kapcsolódott be. Pártállástól függetlenül megdicsérte a küzdő feleket, erősödére biztatta őket. Mikor végre a kedélyek lecsillapodtak, másik két játékos ült az asztalhoz.

A készülődés szünetében hirtelen hozzám fordult: – Na és maga, maga hogy áll a sakkal?

Nem tudtam mit válaszoljak, húzódoztam, egyszóval szerettem volna semleges maradni a kérdésben. Végül azt mondtam: – Kedves Mester, engem nem azért küldött ide a főszerkesztő úr, hogy a saját ismereteimről beszéljek.

Tiltakozó mozdulatot tett a kezével: – Dehogynem! Csak nyugodtan meséljen! Ezt az egyetlen délutánt beszélgetésre szántam. Legalább tudja mindkettőnk, mire számíthat. Tud sakkozni?

Törtem az agyam, mit mondhatnék, hogy se túlméretezett, se alábecsülő ne legyen mondókám. Végül így fogalmaztam: – Hát, nem szoktam Caissára bízni a játék menetét, ha asztalhoz ülök, csipkedem magam. Bár, nem kétséges, egy kevés szerencse mindig jól jön. – A Mester elnevette magát, de nem szakított félbe. Folytattam: – Tudok Szén úr harminckilences berlini portyájáról, a Wurm udvari kávéházban maga köré gyűjtött erősségekről, úgymint Grimm Vince és Löwenthal Jakab urakról, az így megalakított sakk-köréről...

– De facto... De jure csak hatvanöt óta – szúrta közbe tűnődve a mester. Aztán intette, meséljek tovább.

Folytattam: – Negyvenötben nyertünk Párizs ellen. Ötvenötben Ön megverte Szén urat az Evans-csel szellemes továbbfejlesztésével. Ötvenkilencben...

Erkel úr ismét félbeszakított: – Nehéz idők voltak azok. Huszonhárman megalakítottuk a sakkozók védegyletét, a hatalom letiltotta. Így van, de jure hatvanöt óta létezőnk. Hatvannégy október tizenhatodikán tartottuk az ünnepélyes megnyitót a Velence kávéházban. A Vasárnapi Újságban állandó rovatunk van. Látom, valóban érdekli. Örvendek, hogy nem csak egy tollnoknak mondtam mindezt. Ezért, s mert oly kitartó volt a delután és est folyamán, mielőtt elválnánk, megajándékozom magát valamivel.

Magához intett egy fiatalembert, s megkérte, hogy hozzon egy sakk-készletet. A játszmaához készülők meghallották, rögtön ajánlották, használja a már terítéken lévő. A nagy zeneszerző szabadkozott, meg biztatta a játékosokat, no csak nyugodtan játsszanak, de mindenki kíváncsivá leve, hogy vajon mi következne. Végül elfogadta a felajánlást, azzal a kikötéssel, néhány percig tart az egész. Miközben ezeket mondta, lassan szimmetrikusan felrakott a sakktáblára nyolc bábót. Három-három gyalogot, s a két királyt.

– Látja? – fordult hirtelen felém. – Íme egy remek példa a tempójáték tanulmányozására és gyakorlására. Erről a végjátzmáról addig mindenki azt állította, hogy döntetlen. Aztán színre lépett Szén, a zseniális hazánkfia, bebizonyította, döntő jelentősége van az első lépésnek. Aki kezd, az nyer. Megmutatom magának az első lépést, törje majd szépen a fejét otthon: Ke8–d7. Lassan megemelte nehéz fejét, majd hozzátette: Tizennégy lépés összesen.

Ezeket feljegyezvén a régi-új feladvány megoldásának zsvijában elváltunk egymástól. Miközben elhagytam a termet, arra gondoltam, ma este már bizony senki nem akar mást tenni, mint megoldani a nagy Mester rejtvényét.”

Attila, ahogy befejezte az olvasást, rögtön tudta, ezeket a dolgokat nem szabad itt hagyni. Apró mentési tervet állított össze. Pillanatnyi akadályt jelentett, hogy a kellemetlen találkozás óta nem merte otthagyni a felszerelését, mindig magával hurcolta. Ez önmagában nagy teher, sajnos abban a pillanatban semmi egyebet nem vihetett magával. Eldöntötte, hazamegy, majd másnap üres kézzel tér vissza, hogy amit tud, elhozzon a láda tartalmából. Ha elég ügyes, talán mindent kimenthet belőle.

Reggel zavartan ébredt, nagyon rossz érzés kerítette hatalmába. Zúgás, munkagépek zaja vették uralmukba az egész Dézsma utcát. Ahogy kiugrott az ágyból, félmeztelenül, szandált rántott a lábára, s kifordult az ajtón. Szaladni kezdett a járdán, a telek szélén földbe gyökerezett a lába. Mintha földből nőttek volna ki, mindenhol gépek dolgoztak, egyszerre gyalulták a talajjal együtt a rettenetes gyomot; bontották a falakat, rakták a törmeléket a teherautókra; láncfűrészsel darabolták a gerendákat; vízsugárral szorították vissza a falak omlásából születő porfelhőket. A ház, amelyiknek tetejéről rajzolt, s amelyik sok-sok évtizedig őrizte az apró kincset, most a földdel egyenlővé téve, elpusztította féltve őrzött titkát. Egy több mint százötven éves történetnek vágta el kíméletlenül a fonálát és végképp porrá foszlatta a Darvas család és Darvas Ferenc emlékét.